

# Vertybės sporte

**Kristina Grigaitė-Bliūmienė**

*Lietuvos sporto universitetas*

**Anotacija.** Straipsnyje analizuojama sporto vertybių samprata. Vertybės yra universalios, nes jos yra ašys, palaikančios visus gyvenimo aspektus. Todėl galima teigti, jog dalyvavimas sportinėje veikloje taip pat yra grindžiamas vertybiniais svertais. Tyrimo tikslas: išanalizuoti vertybių sporte sampratą ir vertybių ugdymo per sportą patirtį. Tyrimo metodas – užsienio ir Lietuvos mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas.

**Esminiai žodžiai:** sporto vertybės, sporto vertybių ugdymas, sportas.

**Abstract.** This paper examines the concept of sports values. Values are universal as they are the axes, supporting all aspects of life. Thus, it can be stated that the participation in sport activities is also based on the axes of values. The research aim: to analyse the concept of values in sports and the experience in the education of values through sports. The research method – the analysis and review of the foreign and Lithuanian scientific literature.

**Key words:** sports values, education of sports values, sport.

## Įvadas

Vertybės ir jų ugdymas nuo seno yra įvairių mokslo sričių tyrimo objektas. Jų reikšmingumas minimas Sokrato, Aristotelio ir Platono laikais (Hartman, 2001). Antikos filosofai pabrėžė moralines bei doros vertybes ir jų ugdymo svarbą žmogaus gyvenime.

Vertybės yra svertai, kuriais vadovaudamiesi žmonės pasirenka ir vertina elgseną (Lee et al., 2000a). Todėl ir pozityvi, ir negatyvi elgsena yra neatskiriama nuo vertybinių nuostatų ir vertybių formavimosi bei jų taikymo kasdieniame gyvenime. Vertybės yra universalios, nes jos yra ašys, palaikančios visus gyvenimo aspektus. Todėl galima teigti, jog dalyvavimas sportinėje veikloje taip pat yra grindžiamas vertybiniais svertais. Remiantis klasikiniu požiūriu galima teigti, kad sportas siekia sąžiningumo ir moralės principų laikymosi. Šiuolaikinis požiūris į dalyvavimą sportinėje veikloje skiriasi nuo klasikinio. Anot Huizingos (1955), šiuolaikinis sportas apibūdinamas kaip „pasaulis pasaulyje“, kuriame kasdienio gyvenimo įprastiniai apribojimai laikinai paliekami nuošalyje tam, kad būtų peržengta tradicinė struktūra, įgalinanti nusistovėjusias moralines normas. Toks požiūris prieštarauja klasikiniam, morale grįstam, supratimui apie sportą, gyvavusiam nuo pirmųjų olimpinių žaidynių.

Nors pastaruoju metu daug dėmesio yra skiriama sporto vertybėms ir jų ugdymui, šiuolaikinis sportas išgyvena kultūrinę raidą, t. y. nuo *žaismingos savanoriškos veiklos iki korporacinės veiklos, kurios principai remiasi komercializmu ir pramogos teikimu* (Vamplew, 2013, 2015). Šiuolaikiniame sporte atsiskleidžiančios teigiamos sportininkų savybės, tokios kaip atkaklumas ir lyderystė (Bäck, 2009; Malinauskas, Kardišauskas, 2016), vis dar yra siekiamybė už sporto aikštelės ribų (Brunelle et al., 2007; Smith, 2014).

Vis didėjanti sportuojančių ir nesportuojančių jaunuolių agresyvumo tarpusavio problema tampa aktualia mokslinė problema (Shen et al., 2010). Tyrėjai vis dažniau kelia prielaidą, kad negatyvaus ir agresyvaus elgesio stereotipai, pasitaikantys šiuolaikiniame sporte (Martinkova, 2014; Morris, 2014; Rosenberg, 2014), gali būti perkelti į visuomenės normas.

Sportas ir kūno kultūra daro įtaką asmenybės raidai. Užsienio ir Lietuvos mokslininkų atliktų tyrimų duomenys rodo, kad socialinių problemų priežastimi gali būti nepakankama socialinė branda. Nebrandūs individai jaučiasi esą jaunesni nei jų realus amžius, demonstruoja probleminį elgesį ir žemesnius psychosocialinio brandumo matavimus (Galambos et al., 2005). Taigi „gyvenimo prasmės radimas, remiantis universaliomis vertybėmis, yra vienas pagrindinių vidinio subrendimo požymių, daugeliui sunkiai pasiekiamas“ (Pikūnas, Palujanskienė, 2001, p. 205). Todėl XX a. pabaigoje buvo iškelta idėja, kad asmenybei ugdyti reikia pasitelkti ugdymo programas, grindžiamas fizine veikla (Collingwood, 1997). Siūloma ugdymo programas parengti taip, kad sportinė veikla skatintų pozityvią asmenybės socializaciją kaip geidžiamiausią prioritetą (Salter, 1999; Shields, Bredemeier, 2001). Tyrimų, kuriais būtų siekiama patikrinti kryptingai taikomų sportinėje veikloje edukacinių priemonių poveikį jaunuolių vertybių ugdymui, dar nėra daug. Dėl čia išvardytų priežasčių sportininkų vertybių ugdymo(si) paauglystėje ir jaunystėje tyrimai būtų aktualūs.

*Tyrimo objektas:* vertybių sporte samprata ir vertybių ugdymo per sportą patirtis.

*Tyrimo tikslas:* išanalizuoti vertybių sporte sampratą ir vertybių ugdymo per sportą patirtį.

*Tyrimo uždaviniai:*

- 1) atskleisti vertybių sporte sampratą;
- 2) apžvelgti vertybių ugdymo per sportą patirtį užsienio ir Lietuvos mokslinėje literatūroje.

*Tyrimo metodas* – mokslinės literatūros šaltinių analizė ir apibendrinimas.

## Vertybių gyvenime ir sporto vertybių samprata

Vertybės – tai specifinės mus supančio pasaulio objektų ir reiškinių charakteristikos, turinčios teigiamą reikšmę žmogui, kolektyvui, visuomenei. Objektai ir reiškiniai tampa vertybėmis tik dėl to, kad jie įtraukiami į žmonių visuomenės būties sferas. Todėl vertybės paprastai yra tokie nuo visuomenės priklausomi objektai ir reiškiniai, kurie, patenkinti kuriuos nors žmogaus poreikius bei interesus, turi teigiamą reikšmę (Žodynas.lt).

Vertybė – tai, kas vertinga, gera, turi savo išskirtinę prasmę, vertę – nuo seno laikoma aukščiausiu gėrio matu. Vertybės ir gėrybės santykį nagrinėjo Maceina (1936), Šalkauskis (1991, 1996). Įvairių sričių mokslinėje literatūroje keliamas klausimas, kas gi daugiausia lemia žmogaus gyvenimo prasmę. Atsakymas į šį klausimą vienaip ar kitaip siejamas su vertybėmis. Pasak B. Kuzmicko (2001), „yra nesuardoma vidinė priklausomybė tarp mūsų poreikių ir siekių, vertybių, idealų ir prasmės“ (p. 59). Vertybės, kaip žmogaus santykis su būtimi, padeda jam orientuotis aplinkoje, atsirinkti iš aplinkos tuos ekonominio, socialinio, kultūrinio gyvenimo aspektus, kurie jam tampa subjektyviai svarbūs brandimo ir tolesnėje raidoje (Vasiliauskas, 2005). Vertybės yra prasmių visuma, nepaisant to, jos yra negatyvios ar pozityvios, vienodai reikšmingos (Vasiliauskas, 2005). Apibendrinant

galima teigti, kad vertybės yra reikšmingos sportuojančiam jaunam žmogui, bandančiam suvokti, ko jis siekia gyvenime.

Pedagoginiu požiūriu „priimtina tik vientisa, holistinė dvasinių vertybių sistema, realizuojama kaip tokia“ (Bitinas, 2000, p. 84). Vertybė atsako į klausimą, kas kultūroje ar socialinėje aplinkoje kultūros reikmių aspektu – svarbiausia (Vasiliauskas, 2005). Vertybė – tai asmenybės veiklos ir elgesio motyvas, susijęs su objektais, labiausiai atitinkančiais materialinius, kultūrinius ir dvasinius asmenybės poreikius (Jovaiša, 2007). Taigi tai patvirtina, jog integralus požiūris į vertybes yra prasmingas.

Socialinėje visuomenėje vertybės, kaip žmogaus santykis su būtimi, padeda individui orientuotis aplinkoje, pasirinkti iš aplinkos tuos dalykus, kurie jam tampa subjektyviai svarbūs brendimo metu. Susiformavusios skirtingų kartų gyvavimo laikotarpiais, perduodamos iš kartos į kartą kai kurios vertybės išlieka, jos įeina į būtį ir sudaro mūsų pasaulėvokos organišką visumą (Akelaitis, Malinauskas, 2013). Apibendrinant galima teigti, kad skirtingų visuomenių atstovai vertybes perduoda iš kartos į kartą. Galima būtų daryti prielaidą, jog sportine veikla užsiimantys visuomenės nariai vertybes perduoda iš kasdienės praktikos į sportą ir atvirkščiai. Kapitalistiniais santykiais grindžiamoje šiuolaikinėje visuomenėje, kurioje aktualesnės tokios vertybės kaip atkaklumas, lojalumas, pasiaukojimas, jos ir perduodamos į sportą. Minėtos vertybės padeda siekti užsibrėžtų tikslų bet kurioje veikloje, taigi ir sportinėje, kurioje dažniausiai norima laimėti (Šukys, Kardelienė, Kardelis, 2007).

1 lentelė. Vertybių samprata

Autorius	Sritis	Samprata
VandenBos, G. R. (2015, p. 11290)	Psichologija	„2. Moraliniai, socialiniai ir estetiniai individui arba visuomenei priimtini principai kaip vadovas to, kas yra gera, trokštama arba svarbu. 3. Kąkam taikoma vertė, naudingumas ar svarba.“
Halstead, J. M. (1996, p. 5)	Edukologija (santrauka)	„<...> požiūrių į gyvenimą principai, fundamentalūs įsitikinimai, idealai ir standartai, kurie yra elgsenos įprastieji vadovai, arba pagrindas priimant sprendimus arba vertinant įsitikinimus ar veiksmus, kurie yra glaudžiai susiję su asmenybės integralumu bei asmenybės identitetu“
Haydon, G. (2007, p. 6)	Edukologija	„<...> tikėjimas mokymu namuose ir mokykloje, kaip raktas į dvasinį, moralinį, socialinį, kultūrinį, fizinį ir mentalinį tobulėjimą bei į individo gerovę. <...> tiesą, teisingumą, sąžiningumą, pasitikėjimą bei pareigos jausmą.“
Călin, M. C., Dumitrana, M. (1999, p. 99)	Edukologija	Fundamentalios vertybės: tiesa, gerumas, grožis, teisingumas. Vertingi kaip priemonė gauti kitus dalykus: sąžiningumas, teisingumas, nuoširdumas.
Venkataiah, N. (1998, p. 17)	Edukologija	„Vertybė yra ilgalaikis įsitikinimas, kad elgsenos specialioji moda arba egzistencijos galutinė būklė yra asmeniškai arba socialiai priimtinesnis elgsenos konversinei modai arba egzistencijos galutinei būklei.“

Autorius	Sritis	Samprata
Russell, T., Loughran, J. (2007, p. 168)	Edukologija	Ugdytojų asmeninės vertybės. Vertybės, kurias jie nori ugdyti savo studentams.
QCA (1998, p. 18)	Edukologija	„vertinti save, savo šeimas, mūsų santykius bei platesnę grupę, kuriai mes priklausome, kartu su teisingumu, tikroviškumu ir pareigos jausmu“
Grayling, A. C. (2009, p. 8)	Filosofija, švietimas	„<...> pliuralizmas, demokratija, nepriklausomai ir bešališkai vykdomi įstatymai, minties, paklausimo ir išraiškos laisvė bei individo laisvė <...>“
Bapodara, V. R. (2019, p. 8)	Edukologijos filosofija, Rytų filosofija	„Vertybė yra tipinis filosofijos subjektas, kadangi jis yra abstraktesnis, integralesnis ir universalesnis. Edukologijos filosofija ne tik kritiškai vertina vertybes, bet ir sistematizuoja jas hierarchiškai. Edukologijos vertybes apibūdina filosofijos vertybės. Įvairių filosofų propaguojamos vertybės yra jų asmeninio pasaulio suvokimo išdava bei jų požiūris į tikslą žmogaus gyvenime. Požiūrių į pasaulį, pasaulėžiūros ir įsitikinimų ištyrimas yra filosofijos specialioji funkcija, būtina vertybių filosofiniam supratimui.“
McFee, G. (2004, p. 158)	Sporto filosofija	„sporto potenciali vertė glūdi jos esminiuose ryšiuose su dorybėmis, tokiais kaip teisingumas, ir toks ryšys veikia per sporto taisykles, per jų esminį suvokimą“
Delgado, A. A., Gomez, E. A. (2011, p. 139)	Sportas, eduko- logija	Sportinės veiklos vertybės laikomos bendraisiais sportinės veiklos principais, kuriais vadovaujamos įvairiose situacijose ir jų laikomasi. Vertybės yra pojūčiai, įkvepiantys tam tikriems sprendimams, kurie palaiko sportuojančiuosius siekti užsibrėžto tikslo ir pergalės. Vertybės, kuriomis vadovaujasi sportininkai, dažniausiai atsispindi jų elgesyje.

Šaltinis: sudaryta autorės

Apibendrinant galima būtų teigti, kad sporto vertybės – tai integralus vertybių gyvenime ir sporte derinys, pasireiškiantis dorovinių, moralinių ir olimpinių vertybių ugdymo principais, kurie skatina garbingą elgseną sporte, remiantis visuomenės etikos nuostatomis ir normomis, lemiančiomis sąmoningą visuomenės normų, požiūrių ir vertybių priėmimą, labiausiai atitinkantį materialinius, kultūrinius ir dvasinius asmenybės poreikius (1 lentelė).

## Kasdienių vertybių ir vertybių ugdymo per sportą patirtis Lietuvoje

Lietuvos mokslininkai daugiau dėmesio skiria moralinio pateisinimo sportinėje veikloje veiksniai bei apgaulės formų nustatymui ir analizei (Šukys, Jansonienė, 2012; Šukys, 2013), olimpizmo koncepcijai bei žmoniškųjų vertybių ir socialinių dorybių svarbai jaunimo ugdyme (Šukys, Majauskienė, 2013); pagarbos vertybei, antisocialaus ir prosocialaus elgesio tendencijoms per sporto rungtynes (Šukys ir kt., 2011; Stupuris, Šukys, Tilindienė, 2013) (2 lentelė). Tačiau pasigendama tyrimų apie tai, kokia integrali vertybių sistema yra svarbi patiems sportininkams ir kokios to priežastys.

Remiantis tyrimais, atliktais Lietuvoje studentų amžiaus grupėje, galima teigti, kad „studentų nuostatose į dorovines vertybes sporte išryškėjo nepakankamas garbingos kovos kaip pagarbos pačiai sportinei kovai suvokimas“ (Šukys, Kardelienė, Kardelis, 2007, p. 25). Vertybės verčia asmenį suvokti, kad didesnė nauda yra garbingai varžytis. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje išryškėja faktas, kad sąžiningas sportininkas dažniau pralaimi nei laimi (Šukys, Kardelienė, Kardelis, 2007). Pasigendama ugdytojų vaidmens, orientuoto į garbingą kovą sporte dėl komercializacijos.

2 lentelė. Autorių taikomos vertybių sistemos Lietuvoje

Autorius	Taikoma vertybių sistema	Aspektai, kuriems taikoma
Šukys, S., Kardelienė, L., Kardelis, K. (2007)	Šukio adaptuotas klausimynas (Šukys, 2006) pagal Lee.	Dorovinėms vertybėms sporte Respondentai LKKA I kurso studentai
Bobrova, L., Dvelienė, A., Norkus, A. (2007)	Taikyta S. Budasio modifikuota M. Rokeacho vertybinių orientacijų nustatymo metodika ir A. Smirnovo modifikuota M. Rokeacho svarbiausių vertybių įvertinimo metodika	Nustatyti sąsajas tarp mokinių fizinio aktyvumo ir jų vertybinių orientacijų. 16–17 metų mokiniai.
Budreikaitė, A., Adaškevičienė, E. (2010)	Modifikuota M. Rokeacho (1979) vertybinių orientacijų metodika (Lee, Cockman, 1995; Cruz et al., 1995)	Nustatyti (tirtų paauglių) sportuojančių ir nesportuojančių respondentų požiūrį į vertybes. Buvo tiriami 5–6 klasių mokiniai, t. y. paaugliai.
Šukys, S. (2010)	Jaunimo vertybių sportinėje veikloje klausimynas ( <i>Youth Sport Values Questionnaire</i> ; Lee et al., 2008)	Antisocialaus ir prosocialaus elgesio ir jaunimo vertybių sportinėje veikloje instrumentų adaptavimo etapai. Tiriamieji sportuojantys studentai.
Genys, D. (2011)	Funkcionalizmo teorija	Straipsnyje keliamas tikslas – apžvelgti olimpinių vertybių kaitą ir aktualumą šiuolaikiniame kontekste.
Šukys, S., Jansonienė, A. J. (2012)	Jaunimo vertybių sportinėje veikloje klausimynas-2 (YSVQ-2; Lee et al., 2008)	Išsiaiškinti sportuojančių studentų vertybių ir moralinio pateisinimo sportinėje veikloje tarpusavio ryšius ir raišką lyties, sportinio meistriško ir sportinės patirties požiūriu. Tiriamieji sportuojantys studentai.
Stupuris, T., Šukys, S., Tilindienė, I. (2013)	Taikytas Jaunimo vertybių sportinėje veikloje klausimynas ( <i>Youth Sport Values Questionnaire</i> ; Lee et al., 2008)	Atskleisti sportuojančių moksleivių vertybinių orientacijų ir elgesio sportinėje veikloje bei trenerio kompetencijos ugdyti sportininko charakterį vertinimo sąsajas atsižvelgiant į amžių ir sportinę patirtį. 201 tikslines komandines sporto šakas kultivuojantis moksleivis iš Kauno ir Alytaus sporto mokyklų.

Autorius	Taikoma vertybių sistema	Aspektai, kuriems taikoma
Akelaitis, A., Malinauskas, R. (2013)	M. Rokeacho vertybinio įvertinimo metodika	Tyrimo tikslas – atskleisti vidurinio mokyklinio amžiaus mokinių (berniukų ir mergaičių) vertybių raišką per kūno kultūros pamokas.
Šukys, S., Majauskienė, D. (2013)	Naudojant Olimpinių klausimyną (Telama et al., 2002)	Nustatyti moksleivių požiūrį į olimpizmo vertybes mokyklose, kuriose įgyvendinamas ir neįgyvendinamas integruotas olimpinis ugdymas. Visų šalies mokyklų 13–18 metų moksleiviai.
Budreikaitė, A. (2013)	Vertybių aprašas (Rokeach, 1979; Lee, Cockman, 1995; Cruz et al., 1995)	Ištirti paauglių (12–13 metų) dorovinių vertybių raiškos ypatumus olimpiniam ugdyme (paaugliai, dorovinės vertybės, raiška, olimpinis ugdymas).
Malinauskas, R. (2016)	Tiriant vertybes buvo taikoma M. Rokeacho svarbiausių vertybių įvertinimo metodika	Tikslas – atskleisti būsimumų sporto pedagogų vertybių dinamiką pastarąjį dešimtmetį. 2004 ir 2014 metų 1 kurso studentai
Malinauskas, R., Kardišauskas, A. (2016)	Modifikuota M. Rokeacho vertybinių orientacijų metodika (Lee, Cockman, 1995), adaptuota Budreikaitės, Adaškevičienės (2010)	Atskleisti profesionalių sportininkų ir būsimumų sporto srities darbuotojų požiūrio į sporto etiką ir sporto vertybes ypatumus (krepšininkai, futbolininkai)

Šaltinis: sudaryta autorės

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių autoriai – mokslininkai, tirdami vertybes, akcentuoja dorovines ir olimpines vertybes. Atlikdami tyrimus sporto srityje, lietuvių mokslininkai daugiausiai remiasi M. Rokeacho ir M. Lee klausimynais, taip pat mini H. Schwartzą. Visi tyrimai atlikti su jaunesniojo arba vidurinio amžiaus mokiniais arba studentais. Akivaizdžiai aktuali išlieka vertybių tyrimų problematika 15–18 amžiaus jaunų sportininkų grupėje, nes ši sritis mažai tirta.

## Kasdienių vertybių ir vertybių ugdymo per sportą patirtis užsienyje

Vertybės yra moderniosios psichologijos tyrimų objektas nuo 1950 metų (Lee et al., 2008). Pagrindiniai tyrėjai – M. Rokeachas ir H. Schwartzas. Rokeachas suskirstė vertybes į terminalines ir instrumentines kiekvienoje iš grupių. Schwartzas suskirstė vertybes į 10 kategorijų. Schwartzas (1994) apibūdino vertybes kaip siektinus pereinamus pagal situaciją tikslus, kurie skiriasi savo svarba bei tarnauja kaip esminiai principai žmogaus ir socialinės būtybės gyvenime. Schwartzas (1994) teigė, kad vertybių ir jų sistemų tyrimas gali būti be vertės masto (t. y. jų negalima išmatuoti), nes priklauso nuo to, kokios pasirinktos vertybės iškyla iš tikslinės populiacijos. Jos nėra iš anksto parenkamos tyrėjo – tai trokštamo, siekiamo dalyko sąvokos (3 lentelė). Rokeachas (1973) pabrėžė skirtumus, atsirandančius dėl nuostatų ir vertybių matavimo būdų (3 lentelė). Rokeachas 1967 m. sukūrė vertybių sistemą. Ji dabar ir vadinama Rokeacho vertybių sistema. Schwartzas

(Schwartz, 1992; Schwartz, Bilsky, 1987, 1990) sukūrė įrankį, pagrįstą Rokeacho vertybių sistema, tačiau skirtą išmatuoti daugiapunkčiams vertybių domenams. Nuo to laiko Schwartzo modelis buvo daug kartų modifikuotas ir taikytas įvairių mokslų srityse vertybėms ir jų sistemoms identifikuoti. Vėliau buvo atlikta nemažai mokslinių tyrimų. Lee (2000), remdamasis Rokeacho ir Schwartzo sistemomis, atlikęs ne vieną bandomąjį tyrimą, sukūrė YSVQ vertybių sistemą (2 lentelė). YSVQ sistema taikoma sporte. YSVQ (3 lentelė) yra taikoma Lietuvos mokslininkų (Budreikaitė, Adaškevičienė, 2010; Stupuris, Šukys, Tilindienė, 2013, ir kt.).

### 3 lentelė. Užsienio autorių taikomos vertybių sistemos

Autorius	Taikoma vertybių sistema	Aspektai, kuriems taikoma
Bredemeier, B. J., Shields, D. L. (1984)	Taikytas Haano (1977, 1978, 1983) moralės struktūrinis vystymosi modelis	Ištirti atletų ir ne atletų moralinį pagrindimą skirtuminiam sporto ir kasdienio gyvenimo konteksto poveikiui Mokyklinio amžiaus mokiniai, praktikuojantys komandinį sportą
Lee et al. (2000b)	Sukurta <i>Youth Sport Values Questionnaire</i> (YSVQ); grindžiama kitais autoriais (Rokeach, 1973; Braithwaite, Law, 1985; Schwartz, Bilsky, 1990; Lee, Cockman, 1995)	Bendras tikslas – sukurti instrumentą, leidžiantį apibūdinti jaunų atletų vertybių sistemą. 11–17 metų atletai.
Lee, M. J. et al. (2008)	YSVQ; Lee et al. (2000)	Tyrimas skirtas nuostatų ir pasiekimų tikslų teorijos, nustatant moralines nuostatas, vertybių išraiškos funkcijos tyrimui. 12–15 metų respondentai
Wei, P. (2009)	Esė	Skirtas analitiniam įrankiui socialinių vertybių supratimui / suvokimui sukurti
Whitehead, J., Telfer, H., Lambert, J. (2013)	Rokeach (1973), Schwartz (2005)	Vertybių ugdymo programa, skirta taikyti futbole. Taikyta projekte <i>Football 4 Peace</i> .
Marchenk, O. Iu. (2013)	Nepatikslintas	Universiteto studentų vertybių hierarchija kūno kultūros svarbos atžvilgiu. Tirti studentai apskritai ir 1 kurso.
Dereli-imana, E. (2014)	Minimi Schwartzas, Rokeachas. Taikytas kvazieksperimentas.	5,5–6,0 metų vaikai Vaikų socialinis vystymasis. Patikrinti parengto vertybių ugdymo programos veiksmingumą
Gouveia, V. V. et al. (2014)	Schwartz (1992, 2012) Rokeach (1973) Maslow (1954) Basic Value Survey (Gouveia, 2003)	22–85 metų 13 414 dalyvių iš Brazilijos. Keičiantis daugeliui vertybių sistemų, joms trūksta tikslumo ir teorinio pagrindimo, kuris gali būti naudingas integruojant anksčiau teorinius vertybių modelius. Pateikiamas pagrindimas tyrimu Brazilijoje.

Autorius	Taikoma vertybių sistema	Aspektai, kuriems taikoma
Perrucci, R., Perrucci, C. C. (2014)	Esė	Amerikos visuomenės vertybės ir normos, vieša politika
Koh, K. T. et al. (2016)	Esė. Tyrimui naudotas individualus giluminis interviu, transkribavimui – teminė analizė.	Ištirti kūno kultūros mokytojus, sporto trenerius, kūno kultūros mokinius ir atletus iš Singapūro, dalyvaujančius instrukcinėje programoje, mokačioje vertybių per kūno kultūrą ir sportą. Mokytojai, treneriai, 10–12 metų mokiniai
Gullu, M. (2016)	Schwartzo vertybių sistema	Studentų vertybės
Wei, P. (2009)	Esė	Skirtas analitiniam įrankiui socialinių vertybių supratimui / suvokimui sukurti

Šaltinis: sudaryta autorės

Užsienio autorių tyrimai, skirti vertybėms analizuoti, yra atlikti taikant labai skirtingų respondentų grupes: vaikų, paauglių, studentų ir netgi suaugusiųjų (3 lentelė). Pastebima tendencija analizuoti moralines, dorovines bei olimpines vertybes. Tyrimų tipai labai skirtingi – nuo esė, kuri Lietuvoje nebūdinga, iki kokybinių ir kiekybinių tyrimų. Autoriai vertybėms analizuoti kuria instrumentus.

Plačiausiai yra taikomas vertybių Lee ir kt. (2000b) instrumentas, paremtas kitais tyrimais (Rokeach, 1973; Braithwaite, Law, 1985; Schwartz, Bilsky, 1990; Lee, Cockman, 1995). Įdomų požiūrį į vertybių analizę pateikia Wei (2009), kalbėdamas apie socialinių vertybių sampratą bei analitinį vertybių vertinimą. Literatūros analizė atskleidžia, kad autoriai atlieka tyrimus, skirtus ne tik vertybių, jų sistemų vertinimui, bet ir vertybių ugdymo programų kūrimui.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje turime daug tyrimų sporto vertybių srityje, tačiau nėra atliktų tyrimų, apimančių sporto vertybių sistemą kaip visumą. Jaučiamas stygius empirinių duomenų, leidžiančių sukurti ugdymo programą, skirtą integruotam sporto vertybių ugdymui. Lietuvoje nėra tyrimų, analizuojančių integruotą vertybių ugdymą per kūno kultūrą arba sportą.

## Išvados

1. Sporto vertybės – tai integralus vertybių gyvenime ir sporte derinys, pasireiškiantis dorovinių, moralinių ir olimpinių vertybių ugdymo principais, kurie skatina garbingą elgseną sporte, remiantis visuomenės etikos nuostatomis ir normomis, lemiančiomis sąmoningą visuomenės normų, požiūrių ir vertybių priėmimą, labiausiai atitinkantį materialinius, kultūrinius ir dvasinius asmenybės poreikius.
2. Autoriai tiek Lietuvoje, tiek užsienyje linkę tirti moralines, dorovines bei olimpines vertybes pasitelkdami panašius įrankius. Galime daryti prielaidą, kad autorių tyrimai vienaip ar kitaip susiję su vertybių ugdymo programų kūrimu. Mokslinės literatūros šaltinių analizė atskleidė, jog daugelyje tyrimų buvo tiriamos vaikų ir jaunimo vertybės



sporte per kūno kultūros pamokas, tačiau jaučiamas stygius publikacijų, kuriose būtų analizuotas integruotas vertybių ugdymas sporto srityje. Tyrinėta mokslinė literatūra leidžia daryti išvadą, kad išryškintos moralinės / dorovinės ir olimpinės vertybės. Nebuvo identifikuota holistinio ir integralaus požiūrio į vertybes.

## Literatūra

- Akelaitis, A., Malinauskas, R. (2013). Viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių vertybių raiška per kūno kultūros pamokas. *Pedagogika*, 112, 73–80.
- Bäck, A. (2009). The way to virtue in sport. *Journal of the Philosophy of Sport*, 36 (2), 217–237.
- Bapodara, V. (2019). *Eastern philosophy of education (Indian thinkers and their philosophy of education)*. RED\*SHINE Publication. Pvt. Ltd.
- Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
- Bobrova, L., Dvelienė, A., Norkus, A. (2007). *Sportuojančių ir nespportuojančių mokinių vertybinių orientacijų empirinis tyrimas*. ISSN 1648-8776. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 3 (14).
- Braithwaite, V. A., Law, H. G. (1985). Structure of human values: Testing the adequacy of the Rokeach Value Survey. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (1), 250–263. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.49.1.250>.
- Bredemeier, B. J., Shields, D. L. (1984). *Divergence in moral reasoning about sport and every day*. University of California, Berkeley.
- Brunelle, J. et al. (2007). The Impact of a Sport-Based Life Skill Program on Adolescent Prosocial Values. *Applied Developmental Science*, 11 (1), 43–55. DOI: <https://doi.org/10.1080/10888690709336722>
- Budreikaitė, A., Adaškevičienė, E. (2010). Sportuojančių ir nespportuojančių paauglių požiūris į vertybes ir jų prasmės suvokimą. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1 (76), 13–20.
- Budreikaitė, A. (2013). Olimpinio ugdymo įtaka paauglių dorovinių vertybių raiškai. ISSN 1392-3137. *Tiltai*, 1, 121–133.
- Călin, M. C., Dumitrana, M. (1999). *Values and education in Romania today*. CRVP.
- Collingwood, T. (1997). Providing Physical Fitness Programs to at Risk Youth. *Quest*, 49 (1), 67–83.
- Delgado, A. A., Gomez, E. A. (2011). Sport as a platform for values education. *Journal of Human Sport & Exercise*, 6 (4), 573–585.
- Dereli-imana, E. (2014). The effect of the values education programme on 5.5-6 year old children's social development: social skills, psycho-social development and social problem solving skills. *Educational Sciences. Theory and Practice*, 14 (1), 262–268. Educational Consultancy and Research Center.
- Galambos, N. L., Macdonald, S. W. S., Naphtali, C., Cohen, A. L., de Frias, C. M. (2005). *Cognitive Performance Differentiates Selected Aspects of Psychosocial Maturity in Adolescence*. ISSN: 8756-5641; E-ISSN: 1532-6942; DOI: <https://doi.org/10.1207/s15326942dn2801> [žiūrėta 2019-11-02].
- Genys, D. (2011). Nuo vertybinio idealizmo iki pragmatinės komercijos?: Olimpinės vertybės ir jų kaita. *Sporto mokslas = Sport science*. Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras, 1 (63), 5–12.
- Gouveia, V. V. et al. (2014). Functional theory of human values: testing its content and structure hypothesis. Elsevier. *Personality and Individual Differences*, 60, 41–47. Prieiga per internetą: [https://www.researchgate.net/publication/259486885\\_Functional\\_theory\\_of\\_human\\_values\\_Testing\\_its\\_content\\_and\\_structure\\_hypotheses](https://www.researchgate.net/publication/259486885_Functional_theory_of_human_values_Testing_its_content_and_structure_hypotheses) [žiūrėta 2019-11-02].
- Grayling, A. C. (2009). *Liberty in the age of terror: A defence of civil liberties and enlightenment values*. ISBN: 9781408803073. Bloomsbury Publishing.

- Gullu, M. (2016). Examining the values of students in the physical education and sport departments. *Educational Research and Reviews*, 11 (19), 1812–1822. DOI: <https://doi.org/10.5897/ERR2016.2996>. Article No: 35C70C960999, ISSN 1990-3839.
- Halstead, J. M. (1996). Values and values education in schools. In J. M. Halstead, M. J. Taylor (Eds.), *Values in Education and Education in Values* (pp. 3–14). London: Falmer.
- Hartmann, N. (2001). *Filosofijos įvadas*. Vilnius, Pradai.
- Haydon, G. (2007). *Values in Education*. Bloomsbury Publishing.
- Huizinga, J. (1955). *Homo ludens: A study of the play-element in culture*. Boston, MA: The Beacon Press.
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Koh, K. T. et al. (2016). Implementation of a values training program in physical education and sport: perspectives from teachers, coaches, students and athletes. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 21 (3), 295–312.
- Kuzmickas, B. (2001). *Laimė, asmenybė, vertybės*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
- Lambert, J. (2013). How can we teach values through sport?: teaching values through sport in divided societies. In J. Whitehead, H. Telfer, J. Lambert (Eds.), *Values in youth sport and physical education* (pp. 152–165). Abingdon: Routledge.
- Lee, M. J. et al. (2008). Relationships among values, achievement orientations and attitudes in youth sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 30, 588–610, Human Kinetics Publishers, Inc.
- Lee, M. L. et al. (2000a). The measurement of values in youth sport: development of the youth sport values questionnaire. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 22, 307–326, Human Kinetics Publishers, Inc.
- Lee, M. L. et al. (2000b). Values and sport participation: comparing participant groups, age and gender. *Journal of Sport Behavior*, 31 (4), 352–367.
- Maceina, A. (1936). *Kultūros filosofijos įvadas*. Kaunas.
- Malinauskas, R. (2016). Būsimųjų sporto pedagogų vertybių dinamika per pastarąjį dešimtmetį. ISSN 1392-0340 E-ISSN 2029-0551. *Pedagogika / Pedagogy*, 121 (1), 70–82.
- Malinauskas, R., Kardišauskas, A. (2016). Sporto etika ir sporto vertybės sportininkų ir būsimųjų sporto srities darbuotojų akimis. *Sporto mokslas / Sport Science*, 2 (84), 16–22.
- Marchenk, O. Iu. (2013). The gender aspect of the formation of values of physical training of students in higher education. *Pedagogics, Psychology, Medical-biological Problems of Physical Training and Sports*.
- Martinkova, I. (2014). The problem of safety in martial arts and martial sports. In *Physical activity in science and practice* (pp. 11–19).
- McFee, G. (2004). *Sport, rules and values. Philosophical investigation into nature of sport*. Routledge.
- Morris, S. P. (2014). Deception in Sports. *Journal of the Philosophy of Sport*, 41 (2), 177–191. DOI: <https://doi.org/10.1080/00948705.2013.785419>
- Perrucci, R., Perrucci, C. C. (2014). The good society: core social values, social norms and public policy. *Sociological Forum*, 29 (1), March, 2014. DOI: <https://doi.org/10.1111/socf.12078>
- Pikūnas, J., Palujanskienė, A. (2001). *Asmenybės vystymasis. Kelias į sąvės atradimą*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
- QCA (1998). *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools: advisory group on citizenship (Crick Committee)*. QCA, London.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Russell, T., Loughran, J. (2007). *Enacting a pedagogy of teacher education: values, relationships and practices*. Routledge.

- Salter, G. (1999). Unfolding Attitudes and Values in Physical Education: stretching the limits of traditional pedagogy. *Teachers and Curriculum*, 3, 11–22.
- Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550–562.
- Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878–891.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25) (pp. 1–65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the content and structure of values? *Journal of Social Issues*, 50, 19–45.
- Shen, B. et al. (2010). An amotivational model in physical education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 29, 72–84. Human Kinetics, Inc.
- Shields, D., Bredemeier, B. (2001). *Moral Development and Behaviour in Sport. Handbook of sports psychology* (2nd ed.). New York: John Willey and Sons.
- Smith, T. (2014). What Are We Cheering? Sport and the Value of Valuing. *Fair Play: Journal of Philosophy, Ethics and Sports Law*, 2 (2), 22–51.
- Stupuris, T., Šukys, S., Tilindienė, I. (2013). Relationship between adolescent athletes' values and behavior in sport and perceived coach's character development competency. *Education, Physical Training, Sport*, 4 (91), 37–45.
- Šalkauskis, S. (1991). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas.
- Šalkauskis, S. (1996). *Jaunuomenė ir gyvoji dvasia // Raštai*. T. 5. Vilnius.
- Šukys, S. (2010). Prosocialaus ir antisocialaus elgesio skalės bei jaunimo vertybių sportinėje veikloje klausimyno adaptavimas lietuviams. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 3 (78), 97–104.
- Šukys, S. (2013). Athletes' justification of cheating in sport: relationship with moral disengagement in sport and personal factors. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 3 (90), 70–77.
- Šukys, S. ir kt. (2011). Manifestation of prosocial and antisocial behavior in a basketball match. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4 (83), 69–76.
- Šukys, S., Jansonienė, A. J. (2012). Relationship between athletes' values and moral disengagement in sport, and differences across gender, level and years of involvement. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1 (84), 55–61.
- Šukys, S., Kardelienė, L., Kardelis, K. (2007). *Lietuvos kūno kultūros akademijos studentų nuostatų į dorovines vertybes sporte ypatumai*. Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.
- Šukys, S., Majauskienė, D. (2013). The attitude towards Olympism values of pupils in schools implementing and not implementing integrated Olympic education. *Education. Physical Training. Sport*, 4 (91), 46–52.
- Vamplew, W. (2013). Theories and typologies: A historical exploration of the Sports club in Britain. *The International Journal of the History of Sport*, 30 (14). <https://doi.org/10.1080/09523367.2013.817991> [žiūrėta 2019-10-01].
- Vamplew, W. (2015). Sport: A Very Short Introduction. *The International Journal of the History of Sport*, 32 (11–12), 1496–1497.
- VandenBos, G. R. (2015). *APA Dictionary of Psychology*. Prieiga per internetą: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=mm#search/murad/FMfcgxwGcTgfmbQNHwCBCPTpXdMqNxGb?projector=1&messagePartId=0.5> [žiūrėta 2019-11-02].

- Vasiliauskas, R. (2005). Vertybių ugdymo teoriniai ir praktiniai aspektai. ISSN 1392-5016. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 14, 8–17.
- Venkataiah, N. (1998). *Value orientation in teacher education*. APH Publishing Corporation.
- Wei, P. (2009). Core social values in contemporary societies. *Diogenes*, 56, 53–73. DOI: <https://doi.org/10.1177/0392192109102155>. Prieiga per internetą: <http://dio.sagepub.com/cgi/content/abstract/56/1/53> [žiūrėta 2019-11-10].
- Žodynas.lt. Prieiga per internetą: <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/V/vertybe> [žiūrėta 2019-10-01].

## Values in Sports

**Kristina Grigaitė-Bliūmienė**

*Lithuanian Sports University*

### S u m m a r y

Values and their education have been a research object of various fields of science for ages. Their significance is mentioned in the times of Socrates, Aristotle and Plato (Hartman, 2001). Antique philosophers highlighted moral and honesty values and the significance of their education in a human's life.

Values are axes, by following which, people make choices and assess behaviour (Lee, et.al. 2000). Thus, both positive and negative behaviour is inseparable from the attitudes towards values, their formation and application in a daily life. Values are universal as they are axes, which support all aspects of life. Thus, it can be stated that a participation in sport activities is also based on the axes of values. According to a classical approach, sports seeks the following honesty and moral principles. However, according to Huizinga (1955), modern sports is “a world in the world”, where usual restrictions of a daily life are left aside for a while in order to overpass the traditional structure, enabling the constant moral norms. Such approach contradicts a classical understanding of sports based on morale that has been vivid since the first Olympic Games.

Recently, although a lot of attention is paid to the sports values and their education, according to Vamplew (2013, 2015), modern sports is experiencing a cultural development from playful voluntary activities to corporate activities, the principles of which are based on the commercialism and the provision of entertainment. The modern sports disclose positive sportsmen's characteristics such as persistence and leadership (Bäck, 2009; Malinauskas and Kardišauskas, 2016) which still are an aspiration beyond the boundaries of the playground (Brunelle et al., 2007; Smith, 2014). An increasing problem of aggressiveness among the youth involved in sports and those uninvolved, and after they have become professionals, is becoming an urgent scientific problem (Shen et al., 2010). The researchers frequently presume that the stereotypes of negative and aggressive behaviour, occurring in modern sports (Martinkova, 2014; Morris, 2014; Rosenberg, 2014), may be transgressing the social norms. Both sports and physical education have an impact on the personality's development, and the research data, conducted by foreign and Lithuanian scientists, reveal that the cause of all social problems is insufficient social

maturity. Thus, an idea arose at the end of the 20<sup>th</sup> century, i.e. it is necessary to invoke educational programmes based on physical activities (Collingwood, 1997). It is indicated that educational programmes have to be designed in such a way that they fostered positive personality's socialisation as an aspirational priority (Salter, 1999; Shields, Bredemeier, 2001). The following fosters reviewing the studies in sportsmen's education of values of adolescents and youth, which aim at verification of the impact of the educational means, purposefully applied in sports activities for the education of values of the youth. There is a lack of such studies.

*Research object:* the concept of values in sports and experience of the education of values through sports.

*Research aim:* to analyse the concept of values in sports and the experience of the education of values through sports.

*Research objectives:*

1. To disclose the concept of sports values.
2. To review the experience of the education of values through sports in the foreign and Lithuanian scientific literature.

*Research method:* the analysis and review of the foreign and Lithuanian scientific literature.

*Conclusions*

1. Sports values – an integral blend of values in life and sports, manifesting through the educational principles of morale, honesty moral and Olympic values, which foster an honourable behaviour in sports, based on social and ethical norms, facilitating conscious acceptance of social norms, attitudes and values, mostly complying with material, cultural and spiritual personality's needs.
2. Both Lithuanian and foreign authors tend to research morale, honesty moral and Olympic values by invoking similar tools. A presumption can be drawn that authors' studies are related to the development of educational programmes of values in one way or another. The review of the scientific literature revealed that the majority of studies researched the sports values among children and youth in physical education lessons; however, there is a lack of publications analysing the integrated education of values in the field of sports. The scientific literature research leads to a conclusion that mostly moral/virtue and Olympic values are highlighted. There was no indication of a holistic and integral attitude towards values.